

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers

GEWONE ZITTING 1992-1993 (*)

21 DECEMBER 1992

WETSVOORSTEL

**betreffende de procedure inzake
wijziging van het
huwelijksvermogensstelsel**

**(Ingediend door mevrouw Stengers en de
heren Duquesne, Gol en Michel)**

TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

1. Inleiding : « Een aanbod aan de wetgever »

Zie de inleidende nota bij de toelichting van het wetsvoorstel tot wijziging van artikel 1 van de hypotheekwet (Stuk Kamer, n° 816/1 - 92/93).

Dit voorstel werd uitgewerkt door de heer Benoît Cartuyvels, notaris te Braives.

2. Commentaar bij het wetsvoorstel

1. Probleemstelling

De naar aanleiding van de hervorming van de huwelijksvermogensstelsels in 1976 aan de echtgenoten geboden mogelijkheid om hun huwelijksvermogensstelsel te wijzigen, was een ware omwenteling (wet van 14 juli 1976). Een en ander verklaart wellicht de bijzonder grote omzichtigheid van de wetgever, het weinig liberale karakter van de getroffen regelingen en de logheid van de nieuwe procedure.

(*) Tweede zitting van de 48e zittingsperiode.

Chambre des Représentants de Belgique

SESSION ORDINAIRE 1992-1993 (*)

21 DÉCEMBRE 1992

PROPOSITION DE LOI

**relative à la procédure
de la modification
du régime matrimonial**

**(Déposée par Mme Stengers, MM. Duquesne,
Gol et Michel)**

DEVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

1. Note préliminaire : « une offre de service au législateur »

Voir la note préliminaire des développements de la proposition de loi modifiant l'article 1er de la loi hypothécaire (Doc. Chambre n° 816/1 - 92/93).

La présente proposition a été formulée par M. Benoît Cartuyvels, notaire à Braives.

2. Commentaire de la proposition de loi

1. Position de la question

L'introduction, lors de la réforme des régimes matrimoniaux de 1976, de la possibilité pour les époux de modifier leur régime matrimonial, était une révolution (loi du 14 juillet 1976). Ceci explique probablement la prudence extrême du législateur, le caractère peu libéral des mesures prises et la lourdeur de la procédure mise en place.

(*) Deuxième session de la 48e législature.

De wetgever van 1976 heeft immers in twee onderscheiden procedures voorzien en verheft de meest ingewikkelde daarvan tot regel, terwijl de meer eenvoudige alleen als uitzondering geldt. De burger die zelfs op minder belangrijke punten zijn stelsel wil wijzigen, is dan ook meestal verplicht om gebruik te maken van een uiterst formalistische procedure. Die omvat verschillende notariële akten, waaronder een boedelbeschrijving, een verschijning voor de rechtbank en bekendmakingen in het *Belgisch Staatsblad*. Daar komt nog bij dat die procedure vrij duur is en heel wat tijd vergt.

Vijftien jaar na deze eerste hervorming wordt algemeen aanvaard dat het gekozen huwelijksvermogensstelsel moet kunnen worden gewijzigd en gaan er stemmen op om op dat vlak tot meer soepelheid te komen. Sommige van de in 1976 genomen voorzorgsmaatregelen werken ontradend, wat niet langer gerechtvaardigd is.

De voorgestelde hervorming steunt op vier pijlers.

2. Eerste pijler van een mogelijke hervorming : de versoepeling van de notariële formaliteiten

De kritiek richt zich in de eerste plaats tegen de moeilijkheden verbonden aan de « grote » procedure en tegen haar status van algemene regel. Thans :

- is een boedelbeschrijving vereist, zelfs al gaat het niet om de verdeling en de vereffening van een boedel maar alleen om de als particulier verrichte overdracht van een bestaand goed van het gemeenschappelijk vermogen naar het (de) eigen vermogen(s) en omgekeerd;

- is de eindakte, die wordt opgemaakt na de homologatie van de wijzigingsakte, voorgeschreven op straffe van nietigheid van de procedure, hoewel die eindakte geen echt nut heeft.

De voorgestelde hervorming heeft dus enerzijds tot doel de « kleine » procedure te veralgemenen, behalve in de onderstelling dat een vereffening van de vorige regeling noodzakelijk is, en anderzijds de eindakte af te schaffen.

3. Tweede pijler van een mogelijke hervorming : de afschaffing van de homologatie door de rechtbank

Ook het beginsel van de homologatie van de akte, die voor alle grote of kleine wijzigingen verplicht is, wordt ter discussie gesteld. De homologatie was bedoeld om de belangen van het gezin, van de kinderen en de rechten van de derden veilig te stellen.

De geboden bescherming is evenwel vaak overbodig en brengt een discriminerende of gevaarlijke verwarring teweeg.

Die bescherming kan, zowel ten aanzien van de schuldeisers als van de kinderen, overbodig zijn :

- enerzijds worden de schuldeisers behoorlijk beschermd voor de betaling van de schulden die aanvankelijk verhaalbaar waren op de drie vermogens (volmaakte gemeenschappelijke schulden), welke

Le législateur de 1976 a en effet instauré deux procédures distinctes et fait de la plus lourde d'entre elles la règle, la procédure allégée n'étant que l'exception. Le citoyen qui souhaite modifier son régime, même de manière mineure, se trouvera ainsi le plus souvent obligé de recourir à une procédure extrêmement formaliste, qui comporte plusieurs actes notariés dont un inventaire, une comparution au tribunal et des publications au *Moniteur belge*. Le coût d'une telle procédure et le temps nécessaire sont également conséquents.

Quinze ans après cette première réforme, la mutabilité des régimes matrimoniaux est admise par tous. On constate le souhait d'une évolution vers plus de souplesse. Certains des garde-fous mis en place en 1976 ont un aspect dissuasif qui ne se justifie plus.

La réforme suggérée s'articulerait autour de quatre axes.

2. Premier axe d'une réforme possible : l'assouplissement des formalités notariées

C'est tout d'abord aux difficultés inhérentes à la grande procédure et à son statut de règle générale que s'adressent les critiques. Actuellement :

- un inventaire est requis même s'il n'y a pas partage et liquidation d'une masse, mais seulement transfert à titre particulier d'un bien actuel entre les patrimoines commun et propre(s);

- l'acte final, intervenant après l'homologation de l'acte modificatif est requis à peine de nullité de la procédure alors qu'il ne présente aucune utilité véritable.

La réforme suggérée vise donc à généraliser la petite procédure, sauf dans les hypothèses où une liquidation du régime préexistant est nécessaire, et à supprimer l'acte final.

3. Deuxième axe d'une réforme possible : la suppression de l'homologation par le tribunal

Le principe de l'homologation de l'acte, obligatoire pour toutes les modifications, grandes ou petites, est lui aussi remis en question. L'homologation a été introduite dans le souci de sauvegarder les intérêts de la famille, des enfants et des droits des tiers.

Mais force est de constater que la protection qu'elle met en place est souvent inutile et source de confusion, discriminatoire ou dangereuse.

Inutile, cette protection peut l'être à l'égard des créanciers aussi bien qu'à l'égard des enfants :

- d'une part, les créanciers sont protégés correctement pour le paiement des dettes initialement recouvrables sur les trois patrimoines (dettes communes parfaites) qui demeurent dans tous les cas

schulden in ieder geval op alle goederen van beide echtgenoten verhaalbaar blijven (artikel 1439 van het Burgerlijk Wetboek);

— anderzijds garandeert artikel 1465 van het Burgerlijk Wetboek de bescherming van de kinderen uit een vroeger huwelijk door hun, bij het overlijden van de echtgenoot die het eerst sterft, de mogelijkheid te bieden te vragen dat de bepalingen van het huwelijkscontract die ten gevolge hebben dat aan de overlevende echtgenoot meer wordt gegeven dan het beschikbare gedeelte, tot dat gedeelte worden beperkt. Voorts heeft de rechtspraak het hoger belang van het gezin veeleer gelijkgesteld met het belang van de ouders om er wederzijds voor te zorgen dat de langstlevende een zekere welstand geniet.

In sommige andere gevallen (wanneer een tweede echtgenoot een eigen goed in de gemeenschap brengt of in geval van verhaal van de schuldeisers voor de eigen schulden of voor de onvolmaakte gemeenschappelijke schulden) kan de uit de homologatie voortvloeiende controle wel nuttig zijn, maar zal zij dan vaak discriminerend of gevaarlijk zijn :

— als er vóór het huwelijk een contract wordt aangegaan, is de keuze van de echtgenoten zelfs ten aanzien van de kinderen uit een eerste huwelijk aan geen enkele beperking onderworpen. De handhaving van een discriminatie tussen de keuze van de echtgenoten vóór het huwelijk of tijdens het huwelijk is des te minder verantwoord daar, zoals de rechtspraak er overigens op gewezen heeft, vooruitziendheid en wederzijdse bijstand zowel op stoffelijk als op moreel vlak als een blij van echte solidariteit tussen echtgenoten worden beschouwd;

— de bescherming van de schuldeisers wordt geacht te zijn gewaarborgd door de — weinig oordeelkundige — bekendmaking in het *Belgisch Staatsblad* en door de controle van de rechtbank. Ons inziens is die bescherming eigenlijk gevaarlijk voor de schuldeiser omdat ze van het gemeen recht, i.e. de *actio Pauliana* afwijkt (zie artikel 1167, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek). Met het huidige systeem zijn de schuldeisers van een van beide echtgenoten na afloop van een termijn van een jaar na de bekendmaking van de beslissing in het *Belgisch Staatsblad*, immers niet meer gerechtigd om op te komen tegen de vereffening die ten gevolge van een wijziging van het huwelijksvermogensstelsel overeengekomen werd. Indien echtgenoten er, bij hun verschijning voor de rechtbank, in geslaagd zijn een eventuele onvolmaakte schuld te verbergen en de schuldeiser geen kennis heeft genomen van de bekendmaking in het *Belgisch Staatsblad*, kan deze laatste bijgevolg bij het verstrijken van de wettelijk gestelde termijn geen enkel rechtsmiddel meer instellen. Die toestand lijkt ons minder gunstig dan die welke uit de toepassing van het gemeen recht, i.e. de *actio Pauliana* zou voortvloeien.

Men zou ook het argument kunnen aanvoeren dat de homologatie het voordeel biedt onwettige bedingen of contracten onmogelijk te maken. Dat is juist, maar daarom moet men tegen de verandering van

recouvrables sur l'ensemble des biens des deux époux (article 1439 du Code civil);

— l'article 1465 du Code civil, assure la protection des enfants d'un précédent mariage en leur permettant, au décès du prémourant des époux, de demander la réduction à la quotité disponible des dispositions du contrat de mariage qui auraient pour effet d'attribuer au conjoint plus que cette quotité. En outre, l'intérêt supérieur de la famille a été plutôt assimilé par la jurisprudence à celui qu'ont les parents d'assurer mutuellement au survivant d'entre eux une certaine aisance.

Dans certains autres cas (apport par un époux en secondes nocces d'un bien propre à la communauté, recours des créanciers pour les dettes propres ou les dettes communes imparfaites), le contrôle résultant de l'homologation pourrait avoir une utilité. Mais il sera alors souvent discriminatoire ou dangereux :

— lors de l'adoption d'un contrat avant le mariage, le choix des époux n'est soumis à aucune restriction à l'égard des enfants, même issus d'un premier lit. Il n'y a pas de raison de maintenir une discrimination entre le choix des époux avant le mariage ou pendant le mariage, d'autant plus que, comme l'a souligné la jurisprudence, le souci de prévoyance et d'assistance est une expression majeure de la solidarité du couple, tant au plan matériel qu'au plan moral;

— la protection des créanciers est censée être assurée par la publicité — peu judicieuse — au *Moniteur belge* et par le contrôle du tribunal. A notre avis, cette protection est en réalité dangereuse pour le créancier car elle déroge au droit commun de l'action paulienne (voy. article 1167, alinéa 2 du Code civil). En effet, dans le système actuel, à l'issue du délai d'un an à compter de la publication de la décision au *Moniteur belge*, les créanciers de l'un des époux ne sont plus recevables à attaquer la liquidation qui a été conclue par suite de la modification du régime matrimonial. En conséquence, si des époux, lors de la comparution au tribunal sont parvenus à dissimuler une dette commune imparfaite éventuelle, et que le créancier n'a pas eu connaissance de la publication au *Moniteur belge*, il sera déchu de tout droit de recours à l'expiration du délai prévu par la loi. Cette situation nous paraît moins favorable que celle qui découlerait de l'application du droit commun de l'action paulienne.

On peut également faire valoir que l'homologation a pour avantage d'empêcher des clauses ou des contrats illégaux de voir le jour. C'est exact, mais il n'y a pas de raison d'appliquer pour le changement de

een huwelijksvermogensstelsel nog niet anders aankijken dan tegen het afsluiten van een huwelijkscontract. De vrije keuze onderstelt dat de partijen verantwoordelijk zijn voor hun daden en de ervaring leert dat er inzake huwelijkscontracten zeer weinig punten zijn waarover geschillen bestaan.

Het lijkt dan ook wenselijk de homologatie door de rechtbank af te schaffen. Die afschaffing zou maar weinig nadelen hebben voor de kinderen en evenmin voor de schuldeisers die hun aan het gemeen recht, i.e. de *actio Pauliana* ontleende rechten zouden behouden. Ook in andere landen, zoals in het Groothertogdom Luxemburg, levert een dergelijk systeem geen nadelen op.

4. Derde pijler : openbaarmaking en uitwerking van de stelselwijziging

De vigerende wet voorziet voor de grote procedures in een specifiek systeem van openbaarmaking : de bekendmaking van een uittreksel uit het verzoek en de homologatiebeslissing (artikel 1319, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek). Benevens het feit dat die openbaarmaking niet van toepassing is op de kleine procedures, is zij niet realistisch aangezien het voor de meeste schuldeisers materieel onmogelijk is inza-ge te nemen van het *Belgisch Staatsblad*.

Thans heeft de homologatie gevolg ten aanzien van derden vanaf de dag van de bekendmaking van een uittreksel van de homologatiebeslissing in het *Belgisch Staatsblad*, maar tussen echtgenoten heeft de homologatiebeslissing gevolg met terugwerkende kracht tot de datum van de akte (artikel 1396 van het Burgerlijk Wetboek). Die dualiteit van het stelsel heeft aanleiding gegeven tot een controverse over de mogelijkheid een wijzigingsakte na het overlijden van een van beide echtgenoten te homologeren.

Mocht de homologatie van de wijzigingsakte worden afgeschaft, dan zou zulks niet wegnemen dat de wijziging gevolgen heeft vanaf de datum van de akte. Met het oog op de symmetrie met de bepalingen betreffende de huwelijksakte zou er echter voor worden gezorgd dat aan de akte passende ruchtbaarheid wordt gegeven, bij voorbeeld door de overschrijving ervan in de registers van de burgerlijke stand (artikel 76, 10°, van het Burgerlijk Wetboek). Die ruchtbaarheid zou tevens tot gevolg hebben dat de wijziging kan worden tegengeworpen aan de schuldeisers (tegenwerping aan de kinderen zou mogelijk zijn vanaf de datum van de akte). De openbaarmaking zou aldus het tijdstip zijn waarop de verjaring van de eventuele *actio Pauliana* ingaat.

5. Vierde pijler : overeenstemming met andere wetsbepalingen

De voorgestelde wijziging zou resulteren in :
— de schrapping van de artikelen 1319 en 1319bis van het Gerechtelijk Wetboek, die zouden vervallen;

régime matrimonial une autre attitude que pour l'adoption d'un contrat de mariage proprement dit. L'autonomie de la volonté implique la responsabilité des parties face à leurs actes et l'expérience montre que le contentieux relatif aux contrats de mariage est extrêmement réduit.

La suppression de l'homologation par le tribunal paraît donc souhaitable. Elle présenterait peu d'inconvénients, que ce soit à l'égard des enfants ou des créanciers qui conserveraient les droits qu'ils tirent du droit commun de l'action paulienne. D'autres pays, tel le Grand-Duché de Luxembourg, connaissent, sans inconvénient, un tel système.

4. Troisième axe : publicité et prise d'effets de la modification de régime

La loi actuelle prévoit un système spécifique de publicité pour les grandes procédures : la publication d'un extrait de la demande et de la décision d'homologation (article 1319, 1° du Code judiciaire). Outre le fait qu'elle ne s'applique pas aux petites procédures, cette publicité est inadaptée à la réalité, les créanciers n'étant, dans leur majorité, pas équipés pour suivre le *Moniteur belge*.

Actuellement, les effets de l'homologation prennent cours à l'égard des tiers, au jour de la publication de la décision au *Moniteur belge*, mais remontent rétroactivement entre les époux au jour de l'acte (article 1396 du Code civil). Cette dualité de régime a conduit à une controverse sur la possibilité d'homologuer un acte modificatif après le décès d'un époux.

Si l'homologation de l'acte modificatif était supprimée, rien n'empêcherait que la modification prenne effet au jour de l'acte. Une publicité adéquate, par exemple la transcription dans les registres de l'état civil serait néanmoins prévue de manière à établir une symétrie avec les dispositions relatives au contrat de mariage (article 76, 10° du Code civil). Cette publicité aurait également pour effet d'assurer l'opposabilité aux créanciers (la modification serait opposable aux enfants dès le jour de l'acte) et serait ainsi le point de départ de la prescription de l'action paulienne éventuelle.

5. Quatrième axe : mise en concordance d'autres dispositions légales

La modification suggérée entraînerait :
— la suppression des articles 1319 et 1319bis du Code judiciaire devenus sans objet;

— de schrapping in artikel 1167, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek, van de woorden « en in de titel *Huwelijksvermogensstelsels* »;

— de vervanging in artikel 12, tweede lid, van het Wetboek van Koophandel, van de woorden « binnen drie maanden na de homologatiebeslissing » door de woorden « binnen een maand na ontvangst, door de notaris die de akte heeft opgemaakt, van het afschrift van de overschrijving van de akte in de registers van de burgerlijke stand ».

— la suppression, à l'article 1167, alinéa 2 du Code civil des mots « et au titre « *Des régimes matrimoniaux* » »;

— à l'article 12, alinéa 2 du Code de commerce, le remplacement des mots « dans les trois mois de la décision d'homologation » par « dans le mois de la réception, par le notaire instrumentant, de la copie de la transcription de l'acte dans les registres de l'Etat civil ».

M.-L. STENGERS
A. DUQUESNE
J. GOL
L. MICHEL

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Artikel 1394, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Wanneer de wijziging de vereffening van het vorige stelsel tot gevolg heeft, laten partijen, op straffe van nietigheid van de wijzigingsakte, vooraf een beschrijving opmaken van al hun roerende en onroerende goederen en van hun schulden. Die beschrijving wordt vastgesteld bij notariële akte. »

Art. 2

Artikel 1395 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Art. 1395. — Binnen een maand na het opmaken van de wijzigingsakte deelt de notaris een uittreksel ervan mede aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats waar het huwelijk van de echtgenoten voltrokken is. Indien het huwelijk niet in België is voltrokken, wordt het uittreksel gezonden aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van het eerste district Brussel.

De ambtenaar van de burgerlijke stand schrijft het uittreksel over in de registers van de burgerlijke stand. Binnen een maand na de overschrijving zendt hij een afschrift van die overschrijving aan de notaris die de wijzigingsakte ontvangen heeft en aan de notaris die de minuut van het gewijzigde huwelijkscontract onder zich houdt; deze maakt er melding van oonderaan de minuut en is verplicht die vermelding over te nemen op de uitgiften en grossen van het oorspronkelijke contract. »

PROPOSITION DE LOI

Article 1er

L'article 1394, deuxième alinéa, du Code civil est remplacé par la disposition suivante :

« Lorsque la modification entraîne liquidation du régime existant, les parties font préalablement procéder, à peine de nullité de l'acte modificatif, à l'inventaire de tous leurs biens meubles, immeubles et dettes. Cet inventaire est constaté par acte devant notaire. »

Art. 2

L'article 1395 du même Code est remplacé par la disposition suivante :

« Art. 1395. — Dans le mois de l'acte modificatif, le notaire en adresse un extrait à l'officier de l'Etat civil du lieu où le mariage des époux a été célébré. Lorsque le mariage n'a pas été célébré en Belgique, l'extrait est transmis à l'officier de l'Etat civil du premier district de Bruxelles.

L'officier de l'Etat civil transcrit l'extrait dans les registres de l'Etat civil. Dans le mois de la transcription, il adresse une copie de la transcription au notaire qui a reçu l'acte modificatif et au notaire détenteur de la minute du contrat de mariage modifié; ce dernier en fait mention au pied de la minute et est chargé de reproduire cette mention dans les expéditions et grosses qu'il délivre du contrat originaire. »

Art. 3

Artikel 1396 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen door de volgende bepaling :

« Art. 1396. — De wijziging van het huwelijksvermogensstelsel heeft gevolg vanaf de datum van de wijzigingsakte. Ze kan aan de derden die met de echtgenoten een contract hebben aangegaan en niet op de hoogte waren van die wijziging evenwel niet eerder worden tegenworpen dan vanaf de datum van de in het vorige artikel bedoelde overschrijving. »

Art. 4

In artikel 1167, tweede lid, van hetzelfde Wetboek worden de woorden « en in de titel *Huwelijksvermogensstelsels* » geschrapt.

Art. 5

De artikelen 1319 en 1319*bis* van het Gerechtelijk Wetboek worden opgeheven.

Art. 6

In artikel 12, tweede lid, van het Wetboek van Koophandel worden de woorden « binnen drie maanden na de homologatiebeslissing » vervangen door de woorden « binnen een maand na ontvangst, door de notaris die de akte heeft opgemaakt, van het afschrift van de overschrijving van de akte in de registers van de burgerlijke stand. »

16 oktober 1992.

Art. 3

L'article 1396 du même code est remplacé par la disposition suivante :

« Art. 1396. — La modification du régime matrimonial produit ses effets à partir de l'acte modificatif. Toutefois elle n'est opposable aux tiers qui ont contracté avec les époux dans l'ignorance de la modification qu'à dater de la transcription visée à l'article précédent. »

Art. 4

A l'article 1167, alinéa 2, du même code, les mots « et au titre « Des régimes matrimoniaux » » sont supprimés.

Art. 5

Les articles 1319 et 1319*bis* du Code judiciaire sont abrogés.

Art. 6

Dans l'article 12, alinéa 2, du Code de commerce, les mots « dans les trois mois de la décision d'homologation » sont remplacés par les mots : « dans le mois de la réception, par le notaire instrumentant, de la copie de la transcription de l'acte dans les registres de l'Etat civil ».

16 octobre 1992.

M.-L. STENGERS
P. BERBEN
A. DUQUESNE
J. GOL
L. MICHEL